

Milan Vasić

Hamdija Kreševljaković: ESNAFI I OBRTI U STAROM SARAJEVU
Sarajevo, 1958. str. 264

Istoriju naših zemalja pod turskom vlašću karakteriše živ razvoj i znatan uspon gradova i gradske privrede. Izučavanje tog problema i faktora koji su, u periodu opšte stagnacije sela, pogodovali bujanju gradskog života predstavlja važan zadatak naše istorijske nauke. Dosadašnji radovi iz područja istorije gradova svode se uglavnom na registrovanje i opisivanje pojedinih sačuvanih kulturno-istorijskih spomenika i znamenitosti, gradske arhitektonike uopšte i političkih vihora koji su povremeno zahvatili ovaj ili onaj grad. Problematika strukture i organizacije gradske privrede i života grada kao ekonomske kategorije u cjelini malo je istraživana. Kod nas se ovim pitanjima više bavio jedino pok. Hamdija Kreševljaković, zaslužni istraživač bosanskohercegovačke prošlosti. Njegovi radovi, ponekad pionirski, predstavljaju značajan prilog proučavanju istorije gradova i gradskog života u Bosni i Hercegovini. Znatno broj Kreševljakovićevih radova, bogatih faktičkim materijalom, odnosi se na istoriju Sarajeva. Posebnu pažnju zaslužuje njegova knjiga »Esnafi i obrti u starom Sarajevu«, koja se pojavila kao plod dugogodišnjeg prikupljačkog i sređivačkog rada, godinu — dvije pred autorovu smrt. Ta knjiga, zajedno sa djelom Vladislava Skarića, za tursko, i Todora Kruševca, za austrijsko doba, čini gotovo potpunu istoriju Sarajeva.

Ova Kreševljakovićeva knjiga predstavlja sređeno, znatno prošireno i popunjeno novo izdanje njegovih ranije publikovanih radova iz sarajevske prošlosti. Sastoji se iz tri dijela, koji su, opet, prema problematici podijeljeni na više glava i odjeljaka. Prvi dio (str. 7-43) sadrži opšti osvrt na istoriju Sarajeva, s posebnim akcentom na razvoj njegove čaršije. Autor je tu ukazao na izvjesne faktore koji su pogodovali da se Sarajevo razvije u jedan od najvećih i najznačajnijih gradova u našim zemljama pod turskom vladavinom. Dovoljno je istakao značaj vakufa kao kreditnih ustanova i brigu turskih krajiških zapovjednika za podizanje i uljepšavanje grada u kome im je bilo sjedašte. Posebno je naglašena uloga bosanskog namjesnika Gazi-Husrevbega, iz prve polovine XVI vijeka, za čije je ime vezano građenje niza novih objekata, od kojih su se neki sačuvali do našeg vremena. Zanimljivo je tu data i slika čaršijskog života, koju je autor dopunio plastičnim opisima stra-

nih putopisaca, koji su u toku XVI i XVII vijeka posjetili ovaj grad. Razmatrajući kretanje u etničkom i vjerskom sastavu stanovništva, autor ističe da je Sarajevo, iako izrazito islamski grad, cijelo vrijeme zadržalo etnički slovenski karakter. Tuđi elemenat je bio neznatan, a sačinjavali su ga Turci, Arapi, Arnauti i Jevreji. Stranci se ovdje javljaju kao vojnici, državni funkcioneri i trgovci. U ovom poglavlju autor se više zadržava na pitanju pojave prvih privrednih djelatnosti. S tim u vezi ističe da je Sarajevo u početku bilo vojni i administrativni punkt na turskoj krajini, ali da se, zahvaljujući povoljnom geografskom smještaju na raskrsnici putova, nastavljajući i intenzivirajući trgovinu i razvijajući razne zanate, koji se javljaju, u prvom redu, kao popratna pojava turskih vojnih potreba, rano razvilo u važan privredni centar.

Najveći dio knjige odnosi se na problematiku razvitka i strukturu gradske privrede. Tu je posebna pažnja posvećena pitanjima organizacije zanatstva i esnafskih udruženja. U drugom dijelu knjige (str. 45-78) autor je obradio problem esnafa uopšte i njihovo ustrojstvo. Prema rezultatima njegovih istraživanja, istorija esnafa u Sarajevu počinje prvih godina XVI, a završava se sredinom XIX vijeka, kad je, u vezi s reformama u Turskoj, i esnafska organizacija dekretom bila ukinuta. U toku više od tri vijeka u toj organizaciji se ne zapažaju nikakve bitne promjene. Stari običaji, pretvoreni u norme, bili su regulativ cjelokupnih odnosa unutar esnafa i između njih. Oni su u neku ruku predstavljali nepisane esnafske statute, koji su isključivali pojavu svake novine i organizaciju činili do kraja konzervativnom. Taj konzervativizam je bio u punom skladu sa stanjem stvari u osmanskom društvu i državi i vlasti su ga uvijek podržavale. Za esnaf je on značio sigurnu zaštitu od konkurencije, ali i kočnicu za unapređivanje vlastite proizvodnje. Razni organi esnafa su strogo vodili računa da se norme zasnovane na običajnom pravu dosljedno sprovode u život. Autor je sve to ilustrovao nizom primjera. Dosta mjesta je posvetio i pitanju organa esnafske vlasti, načinu izbora i kompetentnosti raznih funkcionera, od najviših do najnižih. U dovoljnoj mjeri obraden je svaki organ i funkcija vlasti u esnafu: esnafska skupština, odbor esnafa, čehaja (posrednik između vlasti i esnafa), kalfabaša (inspektor rada u esnafu), jigitbaša (izvršni organ odbora ili londže), ustabaša (stručni organ), čauš (kurir čehaje), barjaktar i doadžija. Esnaf je bio stalna ekonomska i potencijalno vojna organizacija. Većinu njegovih članova u Sarajevu činili su janjičari. Otud je posve razumljivo što su predstavnici esnafske vlasti uživali veliki ugled i vršili znatan uticaj na cjelokupni život grada. Zahvaljujući njihovoj djelatnosti, Sarajevo se, s vremena na vrijeme, u periodu krize turske države, pretvaralo u pravu oligarhijsku republiku, neku vrstu države u državi, koja je ponekad dolazila u otvoreni sukob sa zvaničnom vlasti. Autor ističe da je vjerski sastav sarajevskih esnafa bio vrlo šaren. Pored muslimana bili su zastupljeni pravoslavni, katolici i Jevreji. Svi su oni bili vezani istim interesima i za sve su jednako važile iste norme, koje nisu smetale da pripadnici svake konfesije vrše određene ceremonije u skladu sa svojim vjerskim propisima. Iz citirane

građe vidi se da su pripadnici jednog esnafa, bez obzira na etničku i vjersku pripadnost, bili upisani u isti spisak, pri čem su muslimani uvijek zauzimali prvo mjesto. Esnafski defteri u tom pogledu se ne razlikuju od drugih popisa, koje je vršila turska administracija.

U ovom poglavlju je autor pokazao kakvih je sve zanata bilo u Sarajevu. Nabrojao ih je hronološkim redom, kako su se pojavljivali. Iz navedenih podataka vidi se da se najviše novih zanata u Sarajevu pojavilo krajem XV i početkom XVI vijeka. Prema piščevoj klasifikaciji ovdje su, »pored obrta u čiji je djelokrug spadala proizvodnja raznih prehrambenih i u svakodnevnom životu potrebnih artikala i obavljanje raznih usluga, bile zastupljene tri glavne grane industrije¹: metalna, kožarska i tekstilna«.

U trećem dijelu knjige (str. 79-240) autor je, prema gornjoj podjeli, po esnafima obradio svaki zanat posebno. Savjesno je proučio i do sitnice opisao cijeli proizvodni proces od eksploatacije i nabavke sirovina od prodaje gotovih proizvoda. Piščeva razmatranja tu prevazilaze usko shvaćene okvire postavljene teme. Polazeći od činjenice da je produkcija u raznim privrednim granama uslovljena određenom sirovinskom bazom, posvetio je dovoljno pažnje i tom pitanju. S tim u vezi je naveo niz važnih podataka o stanju rudarstva u Bosni i Hercegovini, kao i nekih grana poljoprivrede. Interesantni su podaci o uvozu nekih sirovina za potrebe sarajevskog zanatstva, cijenama, trgovačkim putovima, načinu transportovanja itd. Podaci te vrste imaju širi značaj za našu privrednu istoriju. Za svaki zanat pojedinačno autor je donio bogatu građu. Skoro da nema ni jedne strane ekonomskog i društvenog života zanatlija na koju se ona ne bi odnosila. Dati su izvjesni podaci o istorijskom razvitku svakog zanata. Naročito su interesantni oni koji se odnose na proces i tehniku proizvodnje. Tu su nabrojani i do tančina opisani svi artikli koji su spadali u domen produkcije jednog zanata, njihova namjena, kvalitet, estetski izgled, cijene i sl. Zanimljivi su opisi poslovnih prostorija i alata kojim se koristilo razgranato zanatstvo. Dosta pažnje posvećeno je pitanjima odnosa u zanatstvu između majstora, kalfi i šegrta. Ti odnosi su dati u stilu jedne idile iako faktički materijal ponekad govori nešto sasvim drugo. U tom smislu su i ostala Kreševljakovićeva razmatranja o psihologiji koja je vladala u esnafima i obrtima. Veću vrijednost imaju njegovi osvrti na pitanja o imovinskom stanju zanatlija u Sarajevu za turske vladavine.

Na kraju knjige je iscrpan tumač turcizama i drugih manje poznatih riječi i izraza i stvarni registar, što uveliko olakšava razumijevanje i korištenje ovog djela.

1. Kreševljaković redovno za zanatsku proizvodnju, zasnovanu na manuelnom radu, upotrebljava izraz industrija iako je opšte poznato da pod tom riječju treba podrazumijevati produkciju baziranu na primjeni mašina.

Knjiga pok. Hamdije Kreševljakovića »Esnafi i obrti u starom Sarajevu« predstavlja lijep prilog historiji naših gradova i gradske privrede. Sadrži bogat materijal i može korisno poslužiti svakom ko se bavi tom problematikom. Ni jedan pisac naše privredne historije ne bi smio propustiti rezultate Kreševljakovićevih istraživanja, jer bi time neopravdano ostavio izvjesne praznine u svome djelu.